

8. Хайек, ФА., 1992. 'Пагубная самодеятельность. Ошибка социализма', М. : *Новости*, 304 с.

References:

1. Hayday, TV., 2008. 'Paradyhma instytutsionalizmu : metodolohichnyy kontekst : monohrafiya (Paradigm of Institutionalism : Methodological Context : A Monograph)', К. : *Vydavnycho-polihrafichnyy tsentr «Kyivus'kyu universytet»*, 296 s.
2. D'yui, D., 2003. 'Rekonstruktsiya v filosofii. Problemy cheloveka (Reconstruction in Philosophy. Problems of Man)', М. : *Respublika*, 494 s.
3. Kremen', VH., 2009. 'Filosofiya lyudynotsentryzmu v stratehiyakh osvith'oho prostoru (Philosophy of Human-Centrism in Educational Space Strategies)', К. : *Pedahohichna dumka*, 520 s.
4. Nort, D., 2000. 'Instytutsiyi, instytutsiyana zmina ta funktsionuvannya ekonomiky (Institutions, Institutional Change and the Functioning of the Economy)', К. : *Osnovy*, 198 s.
5. Rozenberg, N., Birtsdell, LE., 2015. 'Kak Zapad stal bogatym : ekonomicheskoye preobrazovaniye industrial'nogo mira (How the West Grew Rich : The Economic Transformation of the Industrial World)', М. : Chelyabinsk : *Sotsium; IRISEN*, 448 s.
6. Fergyson, N., 2014. 'Tsivilizatsiya. Chem Zapad otlichayetsya ot ostal'nogo mira (Civilization. How the West Is Different from the Rest of the World)', М. : *AST : CORPUS*, 544 s.
7. Pruzhinin, BI., red., 2009. 'Filosofiya, kul'tura, obrazovaniye (materialy «kruglogo stola») (Philosophy, Culture, Education (Materials of the "Round-Table Discussion"))', *Voprosy filosofii*, № 3, S. 3-54.
8. Khayyek, FA., 1992. 'Pagubnaya samodeyatel'nost'. Oshibka sotsializma (Self-destructive. The Error of Socialism)', М. : *Novosti*, 304 s.

DOI 10.33930/ed.2019.5007.18(11-12)-3

УДК 378.15

ОСОБЛИВОСТІ НОВИХ ВИМІРІВ ДУХОВНОСТІ В ПОСТРАДЯНСЬКОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

THE NEW DIMENSIONS FEATURES OF SPIRITUALITY IN THE POST-SOVIET EDUCATIONAL SPACE

О. С. Цибулько

Актуальність теми дослідження. Ідея духовності завжди займала важливе місце у традиційній освіті. Джерелом духовної думки спочатку вважалося православ'я, але після зміни вектору духовності, джерелом стала

Urgency of the research. The idea of spirituality has always occupied an important place in traditional education. Orthodoxy was originally considered to be the source of spiritual thought, but after the change in the vector of spirituality,

комуністична ідеологія. Моральна модель тогочасного суспільства полягала в створенні не тільки ідеалу людини, але й в будівництві ідеального світу для існування. Сама ідея духовності, яка була занадто перекошена радянським режимом, зазнала настільки значних змін, що стала ледь пізнавана. В той же час інтерес до різного роду навчань і нетрадиційних релігій привів суспільство до повної духовної дезорієнтації, в якій стали виникати нові, невідомі ідеали і цінності. У зв'язку з цим, в 90-і роки ХХ ст. активно досліджувалися аспекти феномену духовності і розглядалися з різних точок зору. Особлива увага приділялася вивченню сутності феномену духовності і різних сторін його проявів і функціонування в педагогічному середовищі. Ця наукова новизна того періоду стала міцною платформою для будівництва певних аспектів педагогічної думки.

Постановка проблеми. У зв'язку з певними змінами у всіх сферах життя радянських людей, які відбулися у 90-роках минулого століття виникла потреба осмислення духовності у педагогічному вимірі. З'явилися різні течії та напрямки розуміння духовності в освіті та вихованні. Разом з тим, праць присвячених дослідженню особливостей нових вимірів духовності в пострадянському освітньому просторі немає.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для написання статті були використані праці І. Бега, А. Богуш, С. Кримського, О. Сухомлинської. Разом з тим, ідейною основою роботи є спеціальні дослідження з

communist ideology became the source. The moral model of the society of the time was to create not only the ideal of man, but also the construction of an ideal world for existence. The idea of spirituality, which was too distorted by the Soviet regime, underwent such a significant change that it became barely recognizable. At the same time, interest in various kinds of teachings and non-traditional religions led the society to complete spiritual disorientation, in which new, unknown ideals and values began to emerge. In this regard, in the 90s of the XX century aspects of the phenomenon of spirituality were actively researched and viewed from different perspectives. Particular attention was paid to the study of the essence of the phenomenon of spirituality and various aspects of its manifestations and functioning in the pedagogical environment. This scientific novelty of the period became a solid platform for building certain aspects of pedagogical thought.

Target setting. Due to certain changes in all spheres of life of the Soviet people, which took place in the 1990s, there was a need to reflect on the pedagogical dimension of spirituality. Different trends and directions of understanding of spirituality appeared in education and upbringing. However, there are no works devoted to the study of the features of new dimensions of spirituality in the post-Soviet educational space.

Actual scientific researches and issues analysis. The works of I. Beh, A. Bogush, S. Krymsky, O. Sukhomlinska were used to write the article. However, the ideological basis of the work is special studies on certain aspects of the problem.

окремих аспектів зазначеної проблеми. Однак, праць, присвячених саме дослідженню духовності в пострадянському освітньому просторі, немає.

Постановка завдання.

Дослідження особливостей нових вимірів духовності в пострадянському освітньому просторі.

Виклад основного матеріалу дослідження. У статті розглядається питання особливостей нових вимірів духовності у пострадянському освітньому просторі. Особлива увага приділяється аналізу світської та релігійної (православної) педагогіки. У статті виявлені закономірності розвитку духовності у пострадянському освітньому просторі.

Висновки. Отже, необхідно виділити основні розбіжності в виховних позиціях світської і православної педагогіки. Буття людини розуміється світською педагогікою як обмежений часом період, обмежений часом людського існування, закінчений і самоцінний. Світське виховання зводиться до формування “гармонійно розвиненої особистості”, тобто до розвитку сили душі – розуму, волі, почуттів, і ідеалом для неї є образ людини з блискучою ерудицією, сильними пристрастями і волею. Ідеї православної педагогіки зосереджені навколо буття людини у вимірах “вічності” та “безсмертя”, отже головною ідеєю виховання стає формування конкретної особистості, відповідальної перед всім світом не тільки за своє життя, а й за історичну та культурну спадщину власного народу. Вона визнає реальність духовного світу і духовної основи людини, а поняття

However, there are no works devoted to the study of spirituality in the post-Soviet educational space.

The research objective.

Investigation of features of new dimensions of spirituality in the post-Soviet educational space.

The statement of basic material. The article deals with the peculiarities of new dimensions of spirituality in the post-Soviet educational space. Particular attention is paid to the analysis of secular and religious (Orthodox) pedagogy. The article reveals the patterns of spiritual development in the post-Soviet educational space.

Conclusions. Therefore, it is necessary to highlight the main differences in the educational positions of secular and Orthodox pedagogy. Secular pedagogy understands human life as a time period, limited by the limits of earthly existence, complete and valuable. Secular education boils down to the formation of a “harmoniously developed personality”, that is, to the development of the power of the soul - mind, will, feelings, and the ideal for it is the image of a person with brilliant erudition, strong passions and will. Orthodox pedagogy examines human existence in the categories of “eternity” and “immortality” and directs upbringing to a specific person, bound by responsibility to God not only for his life, but also for the preservation and development of the historical and cultural traditions of the people. It recognizes the reality of the spiritual world and the spiritual basis of man, and the concepts of good and evil are

добра і зла носять в ній абсолютний характер. Така виховна система сприяє цілковитому відновленню бінарного типу мислення, яке є гарантом життєздатності та духовного здоров'я. Вона стверджує поняття святості, добра, справедливості не шляхом зовнішніх заборон, а шляхом вироблення внутрішньої мотивації і потреби докорінних змін свого світорозуміння і способу життя.

Ключові слова: духовність, світська педагогіка, православна педагогіка, релігійна педагогіка, пострадянський освітній простір.

absolute in it. Such an educational system contributes to the complete restoration of binary thinking, which is a guarantee of vitality and spiritual health. It affirms the notion of holiness, goodness, justice, not by way of external prohibitions, but by the development of intrinsic motivation and the need for profound changes in one's worldview and way of life.

Keywords: spirituality, secular pedagogy, orthodox pedagogy, religious pedagogy, post-soviet educational space.

Актуальність теми дослідження. Ідея духовності завжди займала важливе місце у традиційній освіті. Джерелом духовної думки спочатку вважалося православ'я, але після зміни вектору духовності, джерелом стала комуністична ідеологія. Моральна модель тогочасного суспільства полягала в створенні не тільки ідеалу людини, але й в будівництві ідеального світу для існування. В ті часи високо цінувалися працьовитість, відповідальність, чесність як інструменти для створення досконалого світогляду, але з моменту розпаду Радянського Союзу колишні набутки були знищені, а розробка нової системи духовних цінностей не здійснювалася. Сама ідея духовності, яка була занадто перекручена радянським режимом, зазнала настільки значних змін, що стала ледь пізнавана. В той же час інтерес до різного роду навчань і нетрадиційних релігій привів суспільство до повної духовної дезорієнтації, в якій стали виникати нові, невідомі ідеали і цінності. У зв'язку з цим, в 90-і роках ХХ ст. активно досліджувалися аспекти феномену духовності і розглядалися з різних точок зору. Особлива увага приділялася вивченню сутності феномену духовності і різних сторін його проявів і функціонування в педагогічному середовищі. Ця наукова новизна того періоду стала міцною платформою для будівництва певних аспектів педагогічної думки.

Постановка проблеми. У зв'язку з певними змінами у всіх сферах життя радянських людей, які відбулися у 90-роках минулого століття виникла потреба осмислення духовності у педагогічному вимірі. З'явилися різні течії та напрямки розуміння духовності в освіті та вихованні. Разом з тим, праць присвячених дослідженню особливостей нових вимірів духовності в пострадянському освітньому просторі немає.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для написання статті були використані праці І. Беха, А. Богуш, С. Кримського, О. Сухомлинської. Разом з тим, ідейною основою роботи є спеціальні дослідження з окремих аспектів зазначеної проблеми. Однак, праць, присвячених саме дослідженню духовності в пострадянському освітньому просторі, немає.

Постановка завдання. Дослідження особливостей нових вимірів духовності в пострадянському освітньому просторі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ще до розпаду Радянського Союзу вчені-педагоги здійснювали певні критичні судження на адресу існуючої в ті часи системи освіти, адже вважалось, що вона знаходиться на межі кризової ситуації. Наближення занепаду командно-адміністративної системи і вичерпаність ресурсів її розвитку позбавляло тогочасну школу її основних джерел – громадської ініціативи та внутрішнього різноманіття. Відзначалася також критика атеїстичного виховання, через що згодом атеїзм, як ідеологія більше не панував в умах радянських людей, та його місце зайняла зовсім інша картина світу. Більш широко і вільно практикувалося безпосереднє вивчення релігійного світогляду, а діяльність з науково-атеїстичним вихованням учнів була практично повністю припинена.

У сфері педагогічної діяльності велике значення мало прийняття закону про свободу совісті. Було прийнято постанову про перегляд навчальних програм на предмет усунення з них антирелігійної пропаганди. З причини того, що процес перегляду сильно затягнувся, потрібно було чимало часу для створення альтернативи радянській системі виховання. З метою відновлення процесу розвитку духовності, було запропоновано введення особливого предмета, який знайомив би дітей з основами православної віри і релігійного світогляду, але з боку представників системи освіти було лише визнання необхідності введення предмета релігієзнавства в школі, який дасть мінімум знань про світові релігії, але і не стане нав'язувати переваги однієї віри над іншими. Школа, відмовившись від атеїзму, вперто не допускала до себе релігію, що призвело, зрештою, до утворення ідеологічного вакууму без стійких моральних основ.

В період спроби відновлення та становлення нових аспектів духовності у навчанні проглядалися три напрямки осмислення даного феномену – світський, релігійний, неорелігійний.

Зі світської позиції “духовність розглядалась як явище, що представляє собою вищий прояв моральності в людині. Найчастіше духовність асоціювалася з такими якостями людської особистості як освіченість, громадянськість, інтелектуальність, культурність, жага пізнання, прагнення до самоаналізу і самовдосконалення, совісність, самовіддача, багатство внутрішнього світу, творча самореалізація.

Характерним для світського осмислення феномена духовності було прагнення “олюднити” духовні ідеали, максимально співвіднести їх з людською природою, виключивши будь-які релігійні складові. Релігія, як початковий носій і хранитель духовності сприймався в світських наукових колах лише як доповнення до наукового світогляду. Низкою дослідників того періоду було виявлено, що наука покликана відокремити з релігії концентрат моральності і духовності та привнести його в науковий світогляд, звільнивши при цьому від самої релігії” [4, с. 15]. Такий шлях заздалегідь був приречений, адже самі по собі релігійні моральні цінності втрачають своє значення в чужому для них середовищі, у відриві від своєї основи – віри в Бога.

Релігійне спрямування пов’язувало відродження духовності з відродженням релігійного життя в суспільстві, а занепад духовності та моральності – з багаторічною атеїстичною пропагандою. Представники цього напрямку розглядають “феномен духовності з точки зору традиційної православної віри. Згідно з православним світоглядом, тільки союз з Богом приносить людині справжній мир і злагоду у душі, що виявляється в житті по совісті, смиренності, милосерді, в моральній чистоті душі і серця. Даний концепт дотримувався ідеї про провідну роль церкви в справі духовного відродження, особливо в галузі освіти. Представники цього напрямку наполягали, що православ’я як моральне ядро держави мало знову зайняти своє місце, але без впливу на підростаюче покоління це було неможливо” [6, с. 5]. Полеміка між світським і релігійним підходами найчастіше стосувалася питань про міру впливу церкви на шкільну систему освіти. Необхідність створення нових основ виховання, які раніше базувалися на моралі атеїзму, призводили до пошуку нової системи світогляду, яка відповідала б сучасним вимогам суспільства і заповнила б ідеологічний вакуум, який утворився через різність думок і світоглядів.

Найменш чисельну групу складали послідовники неорелігійного спрямування, яке ще називають псевдонауковим, окультизмом або містичним. Основою даного напрямку є ідея про конструктивне, творче осмислення духовної спадщини, певний синтез духовного потенціалу всіх релігій і навчань. Феномен духовності розуміється як щось універсальне, об’єднане новою релігійною системою

Питання проблеми взаємодії релігії і школи полягало в тому, що з одного боку, релігія розглядалася як необхідний елемент національної культури, з яким зв’язується духовне відродження суспільства, формування історичної та національної самосвідомості, з іншого – зберігалася негативне ставлення до релігії, викликане властивим радянському періоду і не зжитим войовничим атеїзмом. Інструментом подолання цих бар’єрів використовувалася ідея з приводу того, що процес релігійно-моральної освіти не повинен

нав'язувати ту чи іншу релігію, але він має бути покликаним створити умови для вільної реалізації вибору між вірою і невір'ям. Вільна від ідеології школа не може пропагувати ту чи іншу релігію, але дати базове уявлення про них вона зобов'язана – адже зробити вибір дитина може лише тоді, коли в своєму розпорядженні має достатній обсяг інформації.

Проте найголовнішим гальмом розвитку не тільки економічної, але і культурної складової країни того періоду вважалася ідеологія особистості, яка базувалася на принципі особистісного збагачення. Ідеї егоїзму, які були зведені на п'єдестал цінностей, призводили до того, що можливості виховати морального громадянина країни зводилися до мінімуму, тим більше на тлі пріоритету навчання над вихованням.

Таким чином стає зрозумілим той факт, що шляхи порятунку підростаючого покоління від аморальності і вседозволеності в більшості своєму були припинені, а процес виховання практично не здійснювався. Школа зробила ставку на інтелект, розумові здібності, але в плані формування особистості діти були надані самі собі.

Зміст феномена духовності в педагогічній сфері зазнав глибоких змін лише зі зміною комуністичного державного режиму на демократичний лад. Нова політика дозволила вільніше розглядати межі духовності, не обмежуючись атеїстичним змістом, але розширюючи розуміння самого феномена духовності релігійними і містичними поглядами. З іншого боку, різноманітність в інтерпретації феномена духовності спричинила втрату єдиного, загальноприйнятого сенсу використовуваної термінології – феномен духовності став розумітися і як прилучення до культурних надбань людства, і як шлях релігійного вдосконалення, і як спосіб морального самовиховання. У педагогіці минулого століття тенденції до роздроблення єдиного загального розуміння феномену духовності на безліч приватних теорій відбилися з особливою силою. У систему освіти стали активно впроваджуватися ідеї православного тлумачення феномена духовності, які поклали початок відродженню релігійної педагогічної думки в освіті.

Дев'яності роки минулого століття стали початком становлення нової ідеології, яка полягала у свободі людського світогляду і можливості визволилися від наслідків “складного” комуністичного періоду. Минуле століття являє собою плідний ґрунт для розвитку і становлення такого соціокультурного феномену як духовність, зміст якого зовсім не обмежувався тим чи іншим визначенням, але був настільки неоднозначним, що вимагав нового осмислення. У цей же час спостерігалася боротьба з односторонніми атеїстичними поглядами на виховання, через що припинилася позанавчальна діяльність з науково-атеїстичного виховання учнів, формування атеїстичної переконаності через факультативи, гуртки, інші

позакласні заняття. Вперше за історію існування радянської школи впроваджувалася практика вивчення релігійного світогляду, як важливого компоненту тогочасного науково-культурного життя людей. Також питання взаємозв'язку релігії і духовності постали дуже актуальними.

Хоча “релігія визнавалася невід’ємним компонентом загальнолюдської і національної культури, джерелом і хранителем духовних цінностей, однак зв’язок духовності з релігією не розглядався як нерозривна ланка. Феномен духовності розглядався як самостійне явище, яке існує не лише в межах школи, але і поза ними. Це пов’язано з тим, що воно існувало як вищій прояв культури, багатство людської сутності, здібність до творчого мислення та спосіб отримання справжнього естетичного виховання” [1, с. 29].

З одного боку спостерігався тісний взаємозв’язок учителя з проявом його людяності в педагогічній діяльності, пробудженням професійної творчості та професійної рефлексії, жагою пізнання, прагненням до самоаналізу і самовдосконалення, з іншого – підіймалося важливе питання про пошук альтернативи релігійному феномену духовності, яке полягало в людській духовності, відокремленої від божественного начала і максимально “олюдненій”. Даний постулат був висунутий з метою оприлюднити той факт, що для повноцінної духовної реалізації особистості необхідно, перш за все, організувати своє життя згідно з принципом природної концепції, і тільки потім, якщо це можливо, відповідно до релігійних заповідей. Така версія бере свій початок з ідеї про те, що спочатку людина проявляє себе як природну істоту, забезпечує своє життя необхідними надбаннями, і лише потім отримує духовне мислення.

Окрім вищевказаної думки існує низка інших – схожих та протилежних. Деякі філософи та мислителі розглядають питання духовності як щось окреме від віри, тобто, наприклад, читання класичної літератури або прослуховування опери, а церква наголошує на тому, що Бог та феномен духовності єдині, та не можуть відокремлюватися один від одного.

Велика кількість інформації та поглядів змушувала людей більш глибоко вивчати це питання, аналізувати вже існуючі елементи духовності, згадувати минулий досвід країни та приймати конкретну позицію лише згідно власному світосприйняттю. Багатьма людьми релігія сприймалася як “цілющий” інструмент проти кризи моральності, тому вони обирали шлях життя у вірі, ніж перебування у невір’ї.

Духовність розглядалася також як “культурно-історичний аспект життя, тому що спостерігалася поява великої кількості літературного, музичного та художнього надбання у той період, коли школи сповідували практику духовного виховання. Це пов’язувалося з тим, що православ’я було важливою частиною виховання та

розвитку дітей, які згодом набували певного досвіду для створення “високоморальних” речей” [2, с. 19]. Тобто педагог, який на своїх уроках вдавався до духовних ідей, мав позитивний вплив на характер виховання своїх учнів.

Перед сучасною педагогічною громадськістю стоїть завдання духовно-морального виховання дітей і молоді. Але до тих пір, доки не буде однозначного визначення, що саме мається на увазі під духовно-моральним вихованням, здобути чіткого розуміння цього питання буде неможливо. Для цього потрібно спочатку розглянути в педагогічному аспекті феномени духовності і моральності, а на їх основі можна буде визначити і головні відмінності самих принципів духовно-морального виховання.

Згідно сучасних досліджень, світська педагогіка не має конкретної відповіді щодо питання визначення поняття духовності у навчанні. Деякі наголошують на тому, що “духовність полягає в здатності людини пізнавати оточуюче середовище і пов’язує духовність особистості з гуманізмом і моральними цінностями, з включенням індивіда в сферу духовної діяльності, під якою розуміється сукупність естетичних, моральних, правових та інших поглядів на людину і навколишній світ, інші вважають, що духовність людини проявляється в потребі і здатності пізнавати саму себе, своє місце в світі, в прагненні створювати нові форми суспільного життя відповідно до пізнаних законів людської природи” [3, с. 22].

Розкриваючи змістовну основу духовно-морального виховання, дослідники розглядають питання “душі” та “духу”. “Дух” розкривається як внутрішня сутність особистості, багатство її думок, помислів, цілей, орієнтацій, а “душа” – це активне самовиявлення, це феномен, який організовує функціонування людини через ставлення до іншого, через здатність співчувати, переживати, приходити на допомогу і визначає глибинний, індивідуальний внутрішній світ, соціальні ролі і соціальний статус особистості” [2, с. 21]. Не применшуючи значення для духовного життя всього перерахованого вище, тобто, розуміючи духовність як дійсно творчу силу, православний напрямок педагогічної думки, проте, головним її складовим вважає наявність прагнення душі людини до абсолютного і безкінечного, що є дійсним джерелом саморозвитку людини.

Намагаючись осмислити різницю підходів, дослідники звертають увагу на те, що “наука шукає породження духовності в людині, а релігія – в божественному одкровенні”. У всьому іншому сучасна гуманістична педагогіка православно орієнтована, оскільки основним предметом її уваги є особливості внутрішнього світу людини, її самосвідомість, шляхи сходження до духовних вершин буття. Саме різне розуміння джерела духовності в людині веде до різного тлумачення сенсу людського життя.

Вважається, що метою духовності в обох підходах є різні підстави: в релігійному – спасіння душі, а в світському – сенс життя, який виходить зі світогляду, як системи синкретичного світоуявлення з чітко визначеним місцем людини в ньому.

У цьому контексті слід зауважити, що життя досить часто показує нам приклади людей з “втраченим” сенсом життя в силу їх прагнення до помилкових ідеалів. Тому що поза зв’язком з Абсолютом людина губиться в системі природи, розчиняється в сліпий і невпинній зміні явищ. А з точки зору православного віровчення, дух – це те, що тягне людину до Бога, отже, розмови про духовність, щонайменше, безпредметні, якщо не визнається існування Духа Божого, Духа Святого. Саме це і є джерелом духовно-морального перетворення людини, її діяльності. Тому людина, з точки зору православного віровчення, яка не тягнеться до Бога, не те що неповноцінна, а живе взагалі поза себе, за межами своєї природи, в буквальному сенсі не в собі.

Доведено, що “передумови духовності закладені в кожній людині від народження, проте, їх треба розвивати. Це можливо, насамперед, шляхом залучення людини до життя з Богом. Це означає, що якщо немає спілкування з Богом, або якщо воно не відчувається, людина повинна зізнатися, що знаходиться поза своєї мети і свого призначення. Тому в кожній людині на той чи інший момент її життєдіяльності рівень духовності може бути різним, але все залежить від того, який орієнтир має людина, де її серце, розум і почуття” [5, с. 11].

Як ми бачимо, “духовність” є базовою, сутнісною характеристикою особистості. Такою же невід’ємною її складовою є і моральність. Як і духовність, ця категорія теж є природною для людини і відкривається в ній у вигляді совісті (природного божественного закону), але вимагає розвитку і виховання, так як в силу схильності людини до гріха, поступово пригнічується.

Церковне вчення дає абсолютний, незмінний орієнтир моральності, цей орієнтир – Ісус Христос, у світських дослідженнях напроти – часто зустрічаються такі твердження, що справжня моральність приходить з життєвого досвіду, тобто ми не знайдемо жодного більш міцного фундаменту для моральності, ніж той, який виникає безпосередньо з самої людської природи. Такого роду твердження, на наш погляд, абсолютно безпідставні, тому що моральність, що базується на людському авторитеті, або орієнтована на минуці тимчасові цінності.

Церква вважає процес навчання без “віри в Бога” регресивним, тобто неплодотворним, адже кожній особистості притаманна певна доля віри, без якої неможливо отримати бажаний результат у духовному вихованні.

Висновки. Узагальнюючи вищесказане про розуміння духовності та моральності у вихованні, необхідно виділити основні розбіжності в виховних позиціях світської і православної педагогіки. Буття людини розуміється світською педагогікою як обмежений часом період, обмежений часом людського існування, закінчений і самоцінний. Грунтуючись на раціональному світобаченні та еволюційній теорії, світська педагогіка не визнає факт гріхопадіння людини і вважає будь-який її стан природним, тому не закликає людину до відновлення втраченого гармонічного стану, не маючи уявлення про нього, як про ієрархічності духу, душі і тіла. Поняття добра і зла в безрелігійній педагогіці носять відносний характер. Світське виховання зводиться до формування “гармонійно розвиненої особистості”, тобто до розвитку сили душі – розуму, волі, почуттів, і ідеалом для неї є образ людини з блискучою ерудицією, сильними пристрастями і волею.

Ідеї православної педагогіки зосереджені навколо буття людини у вимірах “вічності” та “безсмертя”, отже головною ідеєю виховання стає формування конкретної особистості, відповідальної перед всім світом не тільки за своє життя, а й за історичну та культурну спадщину власного народу. Вона визнає реальність духовного світу і духовної основи людини, а поняття добра і зла носять в ній абсолютний характер. Така виховна система сприяє цілковитому відновленню бінарного типу мислення, яке є гарантом життєздатності та духовного здоров'я. Вона стверджує поняття святості, добра, справедливості не шляхом зовнішніх заборон, а шляхом вироблення внутрішньої мотивації і потреби докорінних змін свого світорозуміння і способу життя.

Необхідно відзначити, що якщо освітня установа, а в більшості випадків і сім'я, в залежності від тих чи інших змін у суспільстві можуть кардинально змінити мету, завдання та принципи своєї виховної діяльності, то концепція виховання, пропонована релігією, є цілісною і незмінною. Наявність позачасових цінностей створює сприятливу основу для їх трансляції наступним поколінням, що є найважливішим завданням сучасної освіти та сучасних інструментів виховання особистості.

Список використаних джерел:

1. Бех, ІД., 2003. ‘Виховання особистості’, *Книга 1*, К. : Либідь, 278 с.
2. Богуш, АМ., 2000. ‘Дефініції «духовність» і «моральність» в аспекті національного виховання в Україні’, *Морально-духовний розвиток особистості в сучасних умовах : Зб. наук. праць, Кн.1*, К., С. 18-23.
3. Крымский, СБ., 1992. ‘Контурсы духовности : Новые контексты идентификации’, *Вопросы философии, № 12*, С. 21-22.
4. Сухомлинська, ОВ., 1997. ‘Рефлексії про генезу духовності в контексті виховання : на шляху до синтезу парадигм’, *Духовно-моральне*

виховання дітей та молоді : загальні тенденції та пошук, Київ, С. 3-29.

5. Шевченко, ГП., 2004. 'Духовні цінності життя', *Духовність особистості : методологія, теорія і практика : Збірник наукових праць*, Вип. 5, Луганськ : Вид-во Східноукр. нац. ун-ту ім. В. Даля, С. 3-15.
6. Юзвак, Ж., 2000. 'Духовність : погляд психолога', *Початкова школа*, № 3, С. 5-7.

References:

1. Bekh, ID., 2003. 'Vykhovannya osobystosti (Personal Education)', *Knyha 1, K. : Lybid'*, 278 s.
2. Bohush, AM., 2000. 'Definitsiyi «dukhovnist'» i «moral'nist'» v aspekti natsional'noho vykhovannya v Ukrayini (Definitions of «Spirituality» and «Morality» in the Aspect of National Education in Ukraine)', *Moral'no-dukhovnyy rozvytok osobystosti v suchasnykh umovakh : Zb. nauk. prats'*, Kn.1, K., S. 18-23.
3. Krymskiy, SB., 1992. 'Kontury dukhovnosti : Novyye konteksty identifikatsii (Contours of Spirituality : New Contexts for Identifying)', *Voprosy filosofii*, № 12, S. 21-22.
4. Sukhomlyns'ka, OV., 1997. 'Refleksiyi pro henezu dukhovnosti v konteksti vykhovannya : na shlyakhu do syntezu paradyhm (Reflections on the Genesis of Spirituality in the Context of Education : Towards a Paradigm Synthesis)', *Dukhovno-moral'ne vykhovannya ditey ta molodi : zahal'ni tendentsiyi ta poshuk*, Kyiv, S. 3-29.
5. Shevchenko, HP., 2004. 'Dukhovni tsinnosti zhyttya (Spiritual Values of Life)', *Dukhovnist' osobystosti : metodolohiya, teoriya i praktyka : Zbirnyk naukovykh prats'*, Vyp. 5, Luhans'k : Vyd-vo Skhidnoukr. nats. un-tu im. V. Dalya, S. 3-15.
6. Yuzvak, Zh., 2000. 'Dukhovnist' : pohlyad psykholoha (Spirituality: the Psychologist's View)', *Pochatkova shkola*, № 3, S. 5-7.